

**PAŽYMINIO ŠALUTINIO SAKINIO SINTAKSINĖS FUNKCIJOS
IR PRIJUNGIMO YPATYBĖS, KAI TARP PAŽYMINIŲ ŽODŽIŲ
NĖRA TIESIOGINIŲ SINTAKSINIŲ RYŠIŲ**

VYT. BŪDA

Įvedamosios pastabos

§ 1. Šiame straipsnyje toliau nagrinėjame kai kurias pažyminio šalutinio sakinio sintaksines funkcijas ir prijungimo ypatybes, — ši kartą priklausančias nuo jo atributyvinių ryšių su prijungiamaisiais pamatais¹, tarp kurių nėra tiesioginių sintaksinių ryšių.

Kaip minėjome išnašoje nurodyto straipsnio „Įvedamosiose pastabose“ (žr.: cit. str. 3 §), pažyminio šalutiniai sakiniai pagal sintaksinius prijungiamųjų pamatų ryšius skirstomi į keturias svarbiausias grupes:

Pažyminio šalutiniam sakiniui prijungiamaisiais pamatais eina vienaarūšės pagrindinio sakinio dalys (1. Toks kalbos meistras kaip Puškinas — ir tas neišvengė **barimų** ir **taisymų**, kuriuos jam siuntė jo amžininkai filologai GK 1934 1—2 1. 2. ten valgė **tokių skanių obuolių** ir **kriaušių**, jog visi svečiai negalėję atsigėrėti jų sultingumu ir gardžiu kvapu BlčknAP 348).

Pažyminio šalutiniai sakiniai gali būti susiję su tokiais prijungiamaisiais pamatais, tarp kurių yra apozityviniai, paaiškinamieji, patikslinamieji, apibendrinamieji arba atributyviniai ryšiai (3. Jie sėdo į laivą, ilgą laiką plaukė jūra ir galop atvyko į **tų geurų** žemę, **tų netikinčių**, kurie buvo Aleksandrijoj BlčknHfP 109. 4. Juozapėlis nepanašus į savo tėvą, didelį, petingą, juodais ūsais vyrą, kuris visai suodinas taško liepsnas ir grįžusį iš mokyklos sūnų viena ranka kaip kepurę mėto ore CvrR II 84. 5. isz ten nuėjo ing Sirijos miestą, wardu Emezus, kuriame budamas wisiszkaj nepažistamu, apsigiwenov VlnčG Š 4 4. 6. Tik jis labai neapkenčia išdidaus, pasipūtusio **berniuko**, draugų vadinamo **Kuoduku**, kuris kiekviena proga bando šaipytis iš Mikės nelaimių CvrR II 81. 7. Šituo darbu, dar ligi nespauzdintu, naudodavosi kitados tiek paties Jauniaus mokiniai, tiek kiti lietuviai, **kalbininkai** ir **nekalbininkai**, kurie norėdavo geriau savo gimtosios kalbos ypatybių suvaikyti JJRR II 124. 8. Aš pažinojau daugelį garsių **žmonių**, taip pat ir **muzikantų**, kurie buvo gana keistos asmenybės OržTS 5—6. 9. Tai šaukia jį **Petriukas** ir **Barnaska**, du didžiausiu jo **piemeniu**, su kuriais jis gano miške KrvAP 90. 10. Aš **tokio būdo žmonių** nemėgstu, katrie amžinai niurzga ir viskuo nepatenkinti Slnt).

Trečiają, minėtame straipsnyje nagrinėtų pavyzdžių grupę sudaro pažyminio šalutiniai sakiniai, kurių prijungiamieji pamatai — tai pagrindinio sakinio predikatyvinio centro nariai arba susiję su viena bendra sakinio dalimi (11. **Kazimieras Bū-**

¹ Dėl termino „prijungiamieji pamatai“ žr. straipsnį „Pažyminio šalutiniai sakiniai, susiję su keliais prijungiamaisiais pamatais“ (Įvedamosios pastabos). Kalbotyra, t. XVII, p. 85—103.

ga, tiesa, buvęs didis žmogus, plataus masto kalbininkas, kuriuo mes galime net užsienyje pasididžiuoti GK 1934 7 – 10 97. 12. Atėjo Petras su Vincu, kuriuodu nebleido man dirbti Slnt.).

Ketvirtąją grupę, kurią mes ir ketiname apžvelgti šiame straipsnyje, sudaro tokie pavyzdžiai, kur pažyminio šalutinis sakinytis esti susijęs su keliais prijungiamaisiais pamatais, tarp kurių nėra jokių tiesioginių sintaksinių ryšių (13. Jis jai sekė tokias gražias pasakas ir darė tokius nuostabius žaisliukus, kad ji negalėjo atsidžiaugti trš. 14. Netekus Silezijos, Šperas begalėjo parūpinti tik ketvirtadalį tų anglių ir šeštadalį to plieno, kuri Vokietija pagamino 1944 metais tsp.

§ 2. Pagal prijungiamųjų pamatų ryšius su kitomis pagrindinio sakinio dalimis ir pagal sintaksinę prijungiančiojo dėmens sandarą galėtume skirti du svarbiausius ketvirtosios pažyminio šalutinių sakinių grupės tipus.

Vienoje pasakymų grupėje pažyminio šalutinis sakinytis yra susijęs su prijungiamaisiais pamatais, kurie yra viename pagrindiniame sakinyje, bet skirtingų sakinio dalių grupėse (1. Tikras dėdės paveikslas yra mano tėvas, kuriuodu ir akimis vienaip mirkčioja Slnt. 2. Režisieriui R. Andrejevui, be abejo, buvo sunku pateisinti naivias situacijas, įprasminti banalias operetės veikėjų frazes, kurios savo ruožtu iššaukia į sceną (= primeta scenai – V.B.) atitinkamus vaidybų šampus LM 1966 3).

O antrojo tipo pavyzdžiuose prijungiamieji pamatai yra skirtinguose pagrindiniuose sakiniuose (3. bent Burminas įpuolė į tokį susimąstymą, ir juodos jo akys su tokia ugnimi įsmigdavo į Mariją Gavrilovną, jog lemiamoji valanda, atrodė, jau visai arti PšknR 4 369).

Pažyminio šalutiniai sakiniai, susiję su prijungiamaisiais pamatais, esančiais viename pagrindiniame sakinyje

§ 3. Šio skyrelio pavyzdžius galime grupuoti pagal tai, kokioms sakinio dalių grupėms priklauso arba kokiomis pagrindinio sakinio dalimis eina prijungiamieji pamatai.

Pirmojoje grupėje yra tokie pažyminio šalutiniai sakiniai, kurių prijungiamieji pamatai arba bent dalis iš jų priklauso daiktavardinėms sakinio dalims (1. Brolio balsas nėra prastesnis už sesers, kuriuodu abudu turi dideles kakarines Slnt).

Antrojoje grupėje pažyminio šalutinių sakinių prijungiamieji pamatai priklauso tik veiksmažodinėms sakinio dalims (2. Kitoj pusėj miško gyvena kita tos pačios giminės šaka, bet ji dirba kitus darbus ir turi ne tuos papročius, kaip stikladirbiai BlčknHfP 203).

Pažyminio šalutiniai sakiniai, kurių prijungiamieji pamatai susiję su daiktavardinėmis sakinio dalimis

§ 4. Pažyminio šalutiniam sakiniui vienu iš prijungiamųjų pamatų eina nederinamasis pažyminys, priklausantis vienam pagrindinio sakinio predikatyvinio centro nariui, arba kiekio kilmininko valdomasis dėmuo, o antruoju – kokia nors sakinio dalis, susijusi, bet ne atributyviniais ryšiais, su kitu predikatyvinio centro nariu.

a) Jeigu vienu prijungiamuoju pamatu eina kokios nors pagrindinio sakinio dalies nederinamasis pažyminys, antruoju prijungiamuoju pamatu gali eiti neviena-

rūšė jai ir su ja betarpiškai nesusijusi sakinio dalis – arba veiksnys, arba pagrindinis narys (jei tai vienanaris pagrindinis sakinytis), arba papildinys, arba pagaliau tarinio palyginamasis dėmuo. (Beje, toks šalutinio sakinio prijungimas labiau būdingas šnekamajai kalbai, negu rašomajai):

1. **Brolinuko** žodžius pasigavo ir **Viktutė**, kuriuodu dabar tik ir bešnekėjo apie kelionę pas senelę šnkk. 2. **Duktė** – tikras **motinos** paveikslas, katriedvi ir būdu viena į kitą panašios Slnt. 3. **Pirmininkas**, **Jono** tipas, kurie abu – geri administratoriai trš. 4. **Motinos** žodžiai kaip rykštė čaižė tėvą, kuriuodu jau buvo spėję vėl susikivirčyti Slnt. 5. **Jono** būdas nuolaidėnis už **Petro**, kurie dėl to tik ir sutaria gerai šnkk. 6. **Hienų** klastingumas yra didėnis už **šakalų**, kurie ir vieni, ir kiti yra nakties pasalūnai³ trš.

³ Cituojant šitokius ir panašius pavyzdžius, iškyla jų taisyklingumo klausimas: ar gali pažyminio šalutinis sakinytis būti atskirtas nuo savo pažymimųjų žodžių.

Sakysime, Žemaitė, V. Krėvė, P. Cvirka ir kiti mūsų literatūrinės kalbos meistrai nevengdavo atskirti šalutinį sakinį nuo pažymimojo žodžio:

1. Mama, štai mūsų kaimynas, ponas Javaišis, to gražaus namuko savininkas, kuris tau labai patinka KrvLŽ 175. 2. Mat, žmogus <...> esi to krašto juodžemio ar molio dalis, iš kurio kilęs CvrR XIII 14. 3. Monikos širdį sujaudino mažos, pono nuskrastos mergaitės likimas, kuri scenoje, visai kaip gyvenime, ir verkė, ir kalbėjo CvrR VIII 73. 4. Ta Barbora, mažų namelių savininkė, kuriuose Martynai gyveno, buvo begalinė žinovas ŽtR II 396. 5. Jam padėjo alus ir nuolatinės moterų dainos, kurios neatstodamos būriu jį erzina CvrR IX 135. 6. bet nežinojo, kaip pašalinti jos šešėlį nuo dukters galvos, kurią mylėjo visa savo sielvarto galybe BrtBM 141.

7. Žmonės gyvena ir neverkia, kieno vaikai Amerikoj KrvAP 234. 8. Juk ateities nėra, praeitis tokia sunki, kuri vis dar tebespaudžia ir lenkia prie žemės SmnttNTP 209. 9. Tačiau tas ne kareivis, kuris nenori generolu būti MrcnkVjNR I 504. 10. Tu, žinoma, esi matęs didinamąjį stiklą – tokį apskritą stiklelį, kaip yra akiniuose, kuris kiekvieną daiktą, į kurį pro jį pažiūri, daro šimtą kartų didesnį BlčknAP 92. 11. O aš gavau vištelę, – pasigyrė senė, – kuri a uksinius kiaušinius deda BrtDG 114.

Tokių pasakymų nevengia net mūsų įžymieji kalbininkai J. Jablonskis, K. Būga, nevengia jų nei J. Balčikonis, nei kiti dabartiniai kalbininkai. Ir, mūsų akimis, griežtai jų smerkti nevertėtų, ypač tų, kur šalutinio sakinio ryšį su pažymimuoju žodžiu pabrėžia atlepiamasis žodis:

12. Jiems nepatinka Rusijos politika, kuri norinti su Švedija kariauti JJRR II 182. 13. Antanas Vireliūnas irgi duoda savo žodžių rinkinį (20–30 tūkstančių kortelių), prie kurių rašymo redakcija pritilps, kai apsidirbs su Jablonsko rinkiniu BgRR II 380. 14. Šiandien rytą viešai paskelbė Viurtembergo kunigaikščio vardu, kuriam dabar priklauso šis miestelis BlčknHfP 199. 15. Tai nuteikia su pasitikėjimu žiūrėti ir į jo studiją apie Mažvydo Katekizmo kalbą, kurioje <...> aptartas ir tarmės klausimas (Snk) LKK I 79. 16. Šios dainos jau po J. Mikolės mirties pateko į jo mokinio <...> Eino Niemino (1891–1962) rankas, kuris jas su įžanga ir vertimu į vokiečių kalbą 1949 m. išleido atskira knyga KK 11 93.

17. Nuoseklesnė ar bent įmanomesnė bus dar tų žodžių rašyba, kurių balsiai įvairiose lytyse kaitaliojasi GK 1934 1–2 19. 18. To vardu, kam jūs tarnaujat, kas jūs esat? BlčknHfP 277. 19. F. Bondarenka prisijungia prie tų autorių nuomonės, kurie teigia, kad apibendrinantysis žodis <...> atlieka tas pačias sintaksines funkcijas Klbr XI 7.

Apžvelgę cituotus pavyzdžius, drįstame teigti, kad drg. V. Grinaveckio straipsnyje (žr.: „Dėl kai kurių jungiamųjų žodžių vietos prijunginiame sakinyje“ Kalbos kultūra, šas. 1, p. 30–31 [toliau – KK]) gal kiek per griežtai nusakytas principas – pažyminio (anot autoriaus ir ne tik pažyminio!) šalutinis sakinytis galįs stovėti tik prie pažymimojo arba paaiškinamojo žodžio. Nors šis principas apskritai neginčytinas, tačiau jis anaipol neišsemia visos mūsų tiek audies, tiek literatūrinės rašomosios kalbos įvairovės. (Plačiau šiuo klausimu žr.: „Santyki-
nio įvardžio vieta sudėtiniame prijungiamajame sakinyje“ KK 13 37–47).

Kartu darome tokią išvadą: nors ir negalėsime dar, remdamieji šios išnašos pavyzdžiais 4š a pasakymus priimti kaip norminius, tačiau ir neįmanoma tiriamajame darbe jų aplenkti, kaip mūsų šnekamosios kalbos fakto.

Kaip matome, tokie prijungiamieji pamatai iškelia skirtingus tikrovės reiškinius, ir todėl, jeigu jie išreikšti daiktavardžių vienaskaitos formomis, santykinio įvardžio atliepia daugiskaita arba (šnekamojoje kalboje) – dviskaita.

O kai santykinis įvardis – vienaskaitos linksnio, tai tuo atveju šalutinis sakinyš galėtų, atrodo, būti susijęs tik su nederinamuoju pažyminiu:

7. Partorgas, tipas **Ulevičiaus**, kuris be galo tėviškai jį moko CvrR XII 174.

Jeigu prijungiamaisiais pamatais eina pagrindinio sakinio veiksnio (vardas, pavardė ir pan.) nederinamasis pažymins ir tarinio vardinė dalis, šalutinio sakinio iškeliamas požymis esti susijęs tik su vienu bendru tikrovės reiškiniu, bet pats šalutinis sakinyš – pažymi abi šias sakinio dalis:

8. Iršas buvo **gelžininko** pavardė, iš kurio tėvas liuob pirkš **gelžį** SInt.

9. **Mikalausio** vardas buvo **Povilas**, kuris buvo brolis tiems Mikalauskiams, katrie Sėleniuose gyvena SInt. 10. Motinos **brolio** vardas buvo **Antanas**, kuris į kunigus ėjo ir paskiau metė seminariją SInt. 11. Tačiau toje pačioje atrasto ebr. teksto vietoje ir knygos gale **jo** vardas duodama kitoks, butent, **Simeonas**, kurs buvęs Siros sunaus (Eleazaro sunaus) Jėzaus sunus SJŠRSNT 3 596.

Be to, prijungiamaisiais pamatais eina šios bendrą tikrovės reiškinį iškeliančios pagrindinio sakinio dalys:

– kreipinys ir papildinio arba veiksnio nederinamasis pažymins:

12. Aš brangu, **mielasis**, tavo gerą širdį, kuris padėjai man išbristi iš to nelemto gyvenimo liūno trš. 13. **Diewe tawa** teisibe aukschta ira, kuris didžius daiktus darai BrB VI 62 DPslm LXXI 19.

– vietos aplinkybė ir kitos vienuosės vietos aplinkybės patiklinančiojo žodžio³ nederinamasis pažymins:

14. Jis per kiauoras dienas tupinédavo tai po savo tą **namelį**, tai iš gatvės pusės – **to namelio** palangėje, kurio dailiai išdrožinėtos langinės ir vešliais bijūnais užsodintas darželis traukte traukdavo kiekvieno praeivio akį trš.

b) Pažyminio šalutiniam sakiniui prijungiamaisiais pamatais eina pagrindinio sakinio veiksnys, veiksmazodinio tarinio papildinys ir šiai sakinio daliai vienuosės kiekio kilmininko junginio valdomasis dėmuo (1–4) arba vienuosės kiekio kilmininko junginių valdomieji dėmenys (5). Savaiame suprantama, tarp tokių prijungiamųjų pamatų, dažnai iškeliančių bendrą tikrovės reiškinį (jų grupę), nėra jokių betarpiškų sintaksinių ryšių:

1. To ginklo negalės turėti, kurti, gaminti ir vartoti šalys arba grupės **šalių**, kurios pasirašys šią sutartį tsp. 2. Branduolinio ginklo neplatavimo sutartyje <...> turi būti, be kita ko, numatytas branduolinį ginklą turinčių valstybių įsipareigojimas neperduoti šio ginklo jokia forma <...> valdyti arba turėti **valstybėms** ar grupėms **valstybių**, kurios neturi branduolinio ginklo Ts 1965 227.

Tačiau 1–2 pasakymams analogiškus pažyminio šalutinio sakinio ryšius su pagrindiniu sakiniu matome ir tais atvejais, kai prijungiamieji pamatai iškelia skirtingas tikrovės reiškinų grupes:

³ Terminas – J. Kareckaitės. Žr.: „Apie apibendrinančiuosius, paaiškinančiuosius ir patiklinančiuosius žodžius sakinyje“ Klbtr XI 5–17.

3. Brangus ir lašas **kraujo**, ir **prakaitas** sūrus, kur, laisvės saulei gęstant, čia vilgė arimus trš. 4. Aš tautai narsiajai lenkiuos, lašeliui **kraujo**, **ašarai**, kur krito ant kauburėlių parugiuos ŠrvOGB 13. 5. The gul daug **uszmuschtuui** ir dides kruwas **kunu**, kuru nera skaitliaus BrB V 32 NmPr 33.

§ 5. Nors ir ne per plačiausiai, tačiau raštuose pasitaiko pavyzdžių, kur pažyminio šalutiniam sakiniui, dažniausiai prasidedančiam santykiu įvardžiu, rečiau kitais jungiamaisiais žodžiais (plg.: 7), prijungiamaisiais pamatais eina vien tik nederinamieji pažyminiai arba daiktavardinėms sakinio dalims priklausantys papildiniai.

Dažniausiai tokie prijungiamieji pamatai priklauso vienarūšėms pagrindinio sakinio dalims ir iškelia tiek skirtingus tikrovės reiškinius (dažniau), tiek vieną bendrą tikrovės reiškinį. Šalutinis sakinyss kalbamus tikrovės reiškinius pažymi tiek betarpiškai, tiek paaiškindamas jų pažymimuosius komponentus:

1. Jis buvo draugas **tiems nuskriaustiesiems**, tikras brolis **engiamiesiems**, kurie niekur negalėjo rasti nei užuojautos, nei užtarimo tsp.

2. Jis buvo bendražygis **Salomėjos Nėries**, artimas draugas mūsų **didžiosios poetės**, kurios vardas šiandien skamba visoje plačioje mūsų Tarybų Tėvynėje tsp. 3. Mūsų brangūs draugai – broliškos **tautos** pasiuntiniai, kaimynų **respublikos** pasiuntiniai, kurioms – ir tai tautai, ir tai respublikai – lietuviai yra nuoširdžiai dėkingi už nesavanaudišką pagalbą tsp. 4. Jis užkopė į ešefotą, didžiudamasis, kad yra bičiulis **Jano de Vito** ir krikštasūnis tauriojo **Kornelio**, kuriuos sudraskė minia, dabar vėl susirinkusi pasimėgauti jo mirtimi VldžnJT 88. 5. Tik paveizėk į **Stankaus** pačią ir **Paulauskio** dukterį, katruodu nebišmano, kaip anas belepinti, kaip apie anas bešokinėti, betūpčioti SInt. 6. Ak Pone Diewe, dabbokes sawo ausimis ant maldôs sawo **tarno** ir ant maldôs sawo **tarnū**, kurrie apsiim bijotis tawo wardo KVB I 679 (BWSzR I 529) NmJ I 11.

7. Jeigu **tos epochos** ir ypač **tų metų** antrosios pusės, kada prasideda mūsų pasakojimas, istorija nebūtų taip glaudžiai susijusi su dviem aukščiau paminėtais vardais, tai keletas paaiškinimo eilučių galėtų atrodyti nereikalingos VldžnJT 5.

Be to, šalutinis sakinyss retkarčiais (senesniuosiuose raštuose) pažymi nevienarūšėms sakinio dalims priklausančius nederinamuosius pažyminius:

8. Szw. Zuzana, kurios atminimą **Bažniczia** tejpogi szandien apwajkszcioja, buwa dukteria szw. **Gubino**, brolio szw. **Kajaus popiežiaus**, kurie buwa giminajczejs ciecožiaus **Dijoklecijano** VlnčGŠ 4 121.

Vieną kalbamo tipo prijungiamąjį pamatą (nederinamąjį pažyminį), kurio sąvoka dėl elipsės numanoma iš antrojo prijungiamojo pamato, gali atstoti vienas pats derinamasis pažyminyss:

9. (Šis. – V. B.) sutiko, bet pastatė sąlygą, kad jis susiremtų su tėvu **pirmosios** ir vyru **antrosios moters**, kurias sudraskė šunys MG 1966 7 26.

Pažyminio šalutinis sakinyss paaiškina prijungiamaisiais pamatais (ne pažymimaisiais komponentais!) einančius nederinamuosius pažyminius, išreikštus parodomaisiais įvardžiais:

10. Kieno daina linksma, **to** veidas, **to** akys visada šypsos trš. 11. Kurio rankose pinigai, **to** rankose ir **to** kišenėje sėdi visi vargšai Mlt.

Pastaba. Pažyminio šalutinis sakinyss gali būti gramatiškai nesusijęs su prepoziciniu nevienarūšiu tą patį tikrovės reiškinį iškeliančiu nederinamuoju pažyminiu, jei požymio esmė pasakoma ne tuo nederinamuoju pažyminiu, bet pačiu šalutiniu sakiniu, dėl ko kalbamas nederinamasis pažymynis ir šalutinis sakinyss sudaro glaudų, neišardomą junginį (plg.: cit. str. 5 § pastabą; Klbtr XVII 96):

1. Juk Jonas Gricius – įžymaus rusų operatoriaus Andrejaus Moskvinio mokinyss, auklėtinis žmogaus, kuris ilgus metus ruošėsi „Hamletui“ ekranizavimui ir kurio sumanymus sutrukdė mirtis Ts 1965 1.

Šalutinis sakinyss šiame pavyzdyje būtų susijęs su dviem prijungiamaisiais pamatais tuo atveju, jei vietoj prijungiamojo pamato žmogaus būtų apibrėžto turinio grupė, nereikalaujanti atskirai sukonkretinama:

(1) Juk Jonas Gricius – auklėtinis garsaus tarybinio kino meistro, mokinyss įžymaus rusų operatoriaus Andrejaus Moskvinio, kuris ilgus metus ruošėsi „Hamletui“ ekranizavimui ir kurio sumanymus sutrukdė mirtis.

Pažyminio šalutiniai sakiniai, kurių prijungiamieji pamatai susiję su veiksmažodinėmis sakinio dalimis

Pažyminio šalutiniai sakiniai gali būti susiję su prijungiamaisiais pamatais, priklausančiais veiksmažodinėms sakinio dalims, arba bent prijungiamuosius pamatus valdančios sakinio dalys priklauso skirtingoms veiksmažodinėms sakinio dalims.

Pagal prijungiamųjų pamatų ryšius su kitomis pagrindinio sakinio dalimis ir pagal šalutinio sakinio ryšius su prijungiamaisiais pamatais čia galime įžiūrėti keletą pavyzdžių tipų.

§ 6. Pažyminio šalutinis sakinyss esti susijęs su prijungiamaisiais pamatais – papildiniais arba objektiniais sudėtinių sakinio dalių dėmenimis, – priklausančiais veiksmažodinėms (arba dalyvinėms, būdvardinėms) sakinio dalims ar sakinio dalių dėmenims (1. Šiaurės Vietnamo zenitininkai numušė Amerikos bombonešį ir rimtai apgadino naikintuvą, kurie buvo įsiveržę į Hanojaus oro erdvę tsp. 2. Žinau, kad iš bedugnės, į kurią įstūmė juos priešas, jie pakilo kupini tokios jėgos ir apsupti tokios šlovės, kad įveikė savo nugalėtoją ir patys nutrenkė jį į bedugnę DmGM III 202).

a) Šalutiniai sakiniai betarpiškai pažymi savo prijungiamuosius pamatus, dažniausiai išreikštus daiktavardžių daugiskaitos formomis, kurioms atliepia, jei šalutinis sakinyss apibūdinamasis, santykinio įvardžio daugiskaita. Šalutinio sakinio ryšius su keliais prijungiamaisiais pamatais čia rodo jo paties skelbiamos minties ir pažymimųjų žodžių sąvokų loginis santykis:

1. Sąmoningas žmogus gebės atskirti apsimetėlius, atpažinti apgavikus ir prisiplakėlius, kurie skambiais žodžiais dangsto savo dvišėdiškumą tsp. 2. Vaikai išsitraukė savo žaisliukus, pasidėjo spalvotus paveikslėlius, kuriais visi draugiškai dalijosi SInt. 3. Vietnamo priešlėktuvinės gynybos daliniai numušė du ir apgadino keturis amerikiečių lėktuvus, kurie buvo įsiveržę į respublikos oro erdvę tsp. 4. Komitetas daug padirbėjo, ieškodamas liudininkų ir aiškindamas faktus, kurie sugriautų ši siaubingą kaltinimą ir akiplėšišką klastotę trš.

Prijungiamieji pamatai gali būti skirtingo skaičiaus daiktavardžiai. Santykinio įvardžio šiuo atveju paprastai vartojama daugiskaitos lytis:

5. Ir mano luomo žmonės savo laiku žvangino **kardais**, žavėjos **mokslu** <...>, prie kurių nei tėvas, nei aš neprisilietėm MrcnkV JnR I 278..

Tačiau santykinio įvardžio gali būti pavartota ir vienaskaitos forma, jei daiktavardžio vienaskaitos linksnis stovi greta santykinio įvardžio. Beje, tokiu atveju šalutinio sakinio ryšys su prepoziciniu prijungiamuoju pamatu atrodo lyg ir silpnėsnis:

6. Sandėlių užpuolė <...> nedidelė grupė partizanų, kurie žaibiškai ir be jokio triukšmo pašalino **sargybinius**, paraližavo **įgulą**, kuri saugojo sandėlių Ts 1965 183.

Jeigu skirtingus tikrovės reiškinius iškelią prijungiamieji pamatai yra išreikšti daiktavardžių vienaskaitos formomis, tai tuomet santykinio įvardžio vartojama daugiskaitos forma, kuri jau ir gramatiškai išryškina kalbamus šalutinio sakinio ryšius:

7. Andriukas man parašė **laišką**, įdėjo **piešinėlį**, kuriuos ir atvežė Marcinkevičius CvrR XIII 156. 8. Kinijos Liaudies Respublikos karo laivyno pajėgų laivai nuskandino čankaišistų konvojinę **kanonierę** „Junčan“ ir apgadino povandeninius laivus medžiojantį **laivą** „Juntai“, kurie buvo įsiveržę į Kinijos žūklės rajoną Ts 1965 269.

Jeigu prijungiamieji pamatai iškelia vieną bendrą tikrovės reiškinių, tai tuo atveju santykinio įvardžio vartojama tik vienaskaita:

9. Giedoket **Ponui**, girket **Pona**, kursai pawargusio giwata isch rankos Piktadeiaus' ischgelb BrB IV 103 JrmPr XX 13.

Retkarčiais santykinis įvardis išlieka vienaskaitos formos ir tada, kai prijungiamieji pamatai – skirtingi tikrovės reiškiniai:

10. Tylesnis ir paslaptingesnis negu bet kada anksčiau, pulkininkas neištare nė **žodžio**, nepadare nė **mosto**, kuris būtų parodęs, jog jis rimtai nesutaria su prezidentu tsp.

Vartojama, greta santykinų įvardžių, ir jungiamasis žodis **kur**, ypač tais atvejais, kai prijungiamieji pamatai esti išreikšti skirtingo skaičiaus, skirtingos giminės daiktavardžiais:

11. Paklausk „Amerikos balso“ **giesmelių**, pavartyk <...> laku žvilgančius **žurnalus**, kur liaupsinama buržuazinė demokratija – atrodys, būtų nuodėmė ko nors gražesnio ir geisti Ts 1965 9. 12. Netark **žodžių**, nekalbėk **netiesos**, kur gali tik pakenkti tavo vardui trš.

Jeigu nors vieno iš skirtingus arba ir tuos pačius tikrovės reiškinius iškeliančių prijungiamųjų pamatų daiktavardžio giminė skiriasi, santykinis įvardis dažniau esti vyriškosios giminės, bet gali būti ir moteriškosios⁴, ypač jeigu moteriškosios giminės – postpozicinis pažymimasis žodis:

⁴ Kalbamą santykinio įvardžio giminės derinimą paremia ir tokie pasakymai:

1. Fogo užrašų knygutėje buvo pažymėta <...> **mėnesiai**, **dienos** ir **valandos**, kuriomis ateina traukiniai į svarbiausias stotis BlčknAZ80 44–45. 2. Ji buvo vienintelis žmogus ir **pirma mergaitė**, su kuria aš galėjau širdingai draugauti (Smntt) BlkvDLKS 342. 3. Tai nereikia, kad aš nebūčiau dėkingas jiems už **laiką** ir **energiją**, kurią jie eikvojo, mus šviesdami VnclvPU 463. 4. Kietvirtas lewas ira **wargay**/**sopuley** ir **sunkibes**/**kurias** kas. kinčia SrvdPS II 257.

13. Jis pateikė daug **smulkmenų**, papasakojo **faktų**, kurie visą tą istoriją kiek kitaip nušvietė *tsp.* 14. Iškrėčiau **podėlius**, apieškojau **pakampes**, kuriose galėjo būti senų knygų trš.

Iki šiol peržvelgtuose pavyzdžiuose pažyminio šalutinis sakinytis buvo susijęs tik su dviem nevienarūšiais prijungiamaisiais pamatais. Retkarčiais jų esti ir daugiau:

15. Laikraštis pateikė daug **nuotraukų**, pacitavo slaptus **dokumentus**, išdėstė liudininkų **parodymus ir išvadas**, kurios neginčijamai įrodo šio Bonos generolo piktadarybes Hitlerio laikinai užgrobtose teritorijose *tsp.*

Pažyminio šalutinis sakinytis gali prasidėti ne tik santykiniais įvardžiais, bet ir jungtukais. Visų pirma tai **jog, kad**, prijungiantys apibūdinamąjį šalutinį sakinį:

16. Turime **duomenų**, galime pradžiuginti **viltimi**, jog jis pakeis savo sprendimą trš. 17. Alle jie (pagonai) ne žinno **mislis** Pono Diewo, ir ne numáno jo **padumojimą**: kad jissai jšs suwáles ney pėdus ant klojimo BWSzR I 938 MkPr 4 12.

Šalutinis sakinytis, kaip ir jo jungtukas, gali būti **palyginamasis**:

18. Ponai džiaugėsi jo darbu, bet dažnai pasigirdavo, kad kituose namuose matė daug **gražesnių gėlių** ir ragavę daug **skanesnių vaisių**, nekaip gauna iš savo pačių daržo BlčknAP 348. 19. Potam Diewas swietui atsiunte /**Patriarchus**/ ir dawe **prarakus** /kaip antai szidu szemeie buwa /**Esaioschus** / **Jeremioschus** / **Danielas** etct. BrP II 47.

b) Labai ryškūs šitie pažyminio šalutinio sakinio ryšiai su visais prijungiamaisiais pamatais esti tokiuose pasakymuose, kur juos sieja atliepiamieji žodžiai.

Visų pirma tai jungtukais **jog, kad** prasidedantys apibūdinamieji arba nusakomieji pažyminio šalutiniai sakiniai, susiję su prijungiamaisiais pamatais, iš kurių kiekvienas turi savą pažymimąjį komponentą (o plg. šio paragrafo a 16–17 pvz.):

1. jis uždėjo **tokį** knygelei **vardą** ir apsirinko **tokią formą**, kad jo knygelė patiktų plačioms žmonių minioms VšnskR 97. 2. Kvesk **tokius žmones**, prašyk **tokius svečius**, kad nei tau, nei man nebūtų gėda Slnt. 3. Kipro atstovas Rosidas, kalbėjęs antrą kartą, paprašė Saugumo Tarybą priimti **tokius nutarimus** ir imtis **tokių priemonių**, kad nebūtų grasinama, jog Turkija ginklu įsikiš į įvykius Kipre Ts 1964 63. 4. Jaunikaitis pamatė **tokias pievas**, išvydo **tokias aveles**, jog net rankomis suplojo trš.

Kitą pavyzdžių grupę sudaro palyginamieji pažyminio šalutiniai sakiniai. Jų prijungiamųjų pamatų atliepiamaisiais žodžiais gali eiti ne tik įvardis **toks**, bet ir **tas (tas pats)**:

5. Niekada anksčiau jie nebuvo skanavę **tokių gardžių valgių** ir nebuvo matę **tokių brangių indų**, kokie buvo ant to stalo trš. 6. Todėl svarbu pabrėžti, kad riboti susitarimai su anuo pasauliu turi **tą patį tikslą** ir duoda **tokį pat efektą**, kokį turi ir mūsų branduolinės stabdomosios pajėgos, ir mūsų gynybinė sąjunga *tsp.*

Santykiniu įvardžiu **kuris** (ir jungiamuoju žodžiu **kur**) prasidedantys pažyminio šalutiniai sakiniai:

7. Tačiau Kuba negali pasirašyti šios sutarties, kai viena jos dalyvė, pasirašydama sutartį, mūsų šalies atžvilgiu imasi <...> **tokių veiksmų** ir vykdo **tokią politiką**, kuri galiausiai iš tikrųjų sudaro nepaskelbto karo padėtį Ts 1963 241. 8. filologijos vystymasis Tarybų Lietuvoje įgijo jau **tokį mastą** ir pasiekė **tokių**

rezultatų (= tokius rezultatus. – V. B.) kurių niekas nebegali užginčyti Ts 1965 96. 9. Reikia drąsiau imtis **tokių veiksmų**, vykdyti **tokias priemones**, prie kurių galės prisijungti plačiausios demokratinio visų žemynų jaunimo masės KJTs 1964 191.

10. Šis kaltinimas pasitvirtino, gavus **tokių žinių** ir surinkus **tokių parodymų**, kurie išsklaidė visas abejones dėl jo nacistinės praeities tsp. 11. Iš tikrųjų jie nedrįso tiesiai vienas į kitą pažiūrėti, tiktai žvilgčiojo paslapčiomis, bijodami pasakyti **tuos žodžius** ir išduoti **tuos jausmus**, kurių abudu buvo kupini ir pasiilgę BrtBM 119.

12. Mes, amerikiečiai, žinome, kad 190 milijonų amerikiečių turi rasti bendrą interesų su kitomis tautomis, kad privalome spirtis **tiems pavojams ir tai grėsmei**, naudotis **tomis progomis**, pateisinti **tas viltis ir tuos lūkesčius**, kuriuos šis šimtmetis žada mums ir daugeliui kitų tsp.

Šalutinio sakinio ryšį, bet daugiau tik loginį, su papildiniu **tokio momento** galime įžiūrėti net tokiaime pasakyme:

13. Bet juk aš visą savo amžių <...> laukiau **tokio momento** – ne, teisingiau pasakius: norėjau pamatyti iš vidaus **tokį namą**, kur tikrai vaidenasi Smntt NTP 81.

§ 7. Rečiau tie prijungiamieji pamatai esti kitų rūšių antrininkės sakinio dalys – aplinkybės. Tačiau tokiuose pasakymuose šalutinis sakiny, jeigu jis prasideda atitinkamais jungiamaisiais žodžiais (ne santykiniais įvardžiais), siejasi ne tik atributyviniais ryšiais su daiktavardinėmis sakinio dalimis – aplinkybėmis, bet ir gretiminiais (aplinkybiniais) ryšiais su pagrindinio sakinio tariniais:

1. Išvažiuoti jis galės **tą pačią dieną** ir visus rakandus **parsigabensiąs tą patį vakarą**, kai bus duota žinia šnkk. 2. Nešikuliuok, kai ateis laikas, **tą pačią valandą** mes **pulsma** į ežias ir **tą pačią dieną** **aprašėsma** tuos tavo batvinius Slnt.

3. Aš paskutinę žiemą **praleidau tame sodžiuje**, visą laiką **tupinėjau** aplink **tą pirkele**, kur mano senoliai gyveno ir kur aš pats gimiau ir užaugau rš.

4. Sklypininkai ir mažazemiai <...> veržėsi prie **žemės** ir kreipė žvilgsnius į **placias dvarų dirvas**, kurios tiek daug burnų galėjo išmaitinti, aprengti CvrR VIII 34.

§ 8. Pažyminio šalutinis sakiny bendrą požymį iškelia ir tokiems prijungiamiesiems pamatams, kurie patys yra įvairiavardės antrininkės sakinio dalys, priklausančios veiksmožodinėms (paprastai vienaarūšėms) pagrindinio sakinio dalims ir pasakančios tiek skirtingus, tiek tuos pačius tikrovės reiškinius:

1. Dabar mūsų šalis išėjo į **tokią plačią erdvę**, susikaupė **tokių galingų jėgų**, kad ji gali įvykdyti dar didesnius žygius Ts 1964 163. 2. Aš **grįžtu** palieges ir suvargęs į **tą kaimą**, jau matau **tuos pačius namus**, iš kur jaunas ir sveikas prieš daugelį metų išėjau laimės ieškoti trš. 3. Taigi tu, žmogaus sūnau, pradėk prieš **Tirą** raudą ir sakyk **Tirui**, kurs gyvena prie pat jūros SJŠRSNT 4 385 EzklPr 27 2 – 3. 4. Bei musu karalei, kunigaikschtei, kunnigai ir Tiewai, ne dare pagal tawa **Sokono**, nei daboiosi tawa **prisakimu ir liudimu**, ape kuriu tu iemus ludjei BrB III 130 Nmj IX 34.

Beje, 2-jame pavyzdyje gana ryškūs yra gretiminiai, aplinkybiniai šalutinio sakinio ryšiai su tariniu **grįžtu**, bet jų nėra su tariniu **matau**.

§ 9. Pažyminio šalutinis sakinyss gali būti susijęs su prijungiamaisiais pamatais, iš kurių dalis yra sudėtinių dalyvinių sakinio dalių dėmenys, o kita – pagrindinio sakinio tarinio grupės sakinio dalys arba jų dėmenys.

Pažyminio šalutinis sakinyss gali būti susijęs su papildiniu (vienarūšiais papildiniais) arba veiksmiu ir jų sudėtinių dalyvinių pažyminių, sudėtinių dalyvinių aplinkybių subjektiniais, objektiniais arba aplinkybiniais dėmenimis:

1. Po svetimus kraštus širdy nešiojau ilgai gimtosios žemės sunkią naštą ir, jos nebepekeldamas, labiau dar pasiilgau tų klonių – klūpančių sutemų rasose, tų lygumų – paklydusių po pilka padange, kur mano brolius vargas engia BrtSA 166. 2. Daug amžių jos šoka, nuo tada, kai Markizų salose klestėjo tokia kultūra, sukurta tokios tautos, apie kurias mokslas ilgą laiką nieko nežinojo tsp. 3. Komiteto nariai rado naujų duomenų, rinkdami dokumentus ir tirdami parodymus, kurie demaskuoja rasistinio režimo piktadarybes Pietų Afrikoje tsp.

Sudėtinis dalyvinis pažyminyss, kurio grupėje yra vienas iš prijungiamųjų pamatų, gali būti susijęs ne su prepoziciniu prijungiamuoju pamatu, o su jį valdančiu kiekiu kilmininko dėmeniu:

4. <...> jei tik galima vadinti kariuomene būrį žmonių, sudarytą iš pirklių ir artojų, kurių vadovais yra bajorai ir didikai ir kurie dirba be atlyginimo BlčknGK 131.

Prijungiamaisiais pamatais gali eiti sakinio dalis, jos sudėtinio dalyvinio pažyminio ir sudėtinės dalyvinės aplinkybės objekciniai komponentai:

5. Staiga Uršulę pagavo kažkoks graudulyss, sumišęs su išgąščiu, prislėgdamas iš naujo beviltiškumu ir sukeldamas seną apmaudą, kad ji norėjo tuoju sprukti atgal ir bėgti neatsigriždama BrtBM 65 – 66.

Pažyminio šalutiniai sakiniai, prijungti prie kelių pagrindinių sakinių

§ 10. Pažyminio šalutinis sakinyss esti susijęs su keliais prijungiamaisiais pamatais, kurie priklauso skirtingiems pagrindiniams sakiniams.

Šitokių pažyminio šalutinių sakinių yra du svarbiausi tipai:

Vienam iš jų priklauso pažyminio šalutiniai sakiniai, susiję su prijungiamaisiais pamatais, esančiais sudėtinio sujungiamojo sakinio dėmenyse (1. Dabar Davainis pajuto tokį širdy nusivylimą, ir tokis jį pagavo piktumas, jog atsiklaupė ant žemės pas sausmedį ir, senu įpratimu, persižegnojo KrvAP 201. 2. Palaimūs pilni yra tawo žmones, ir palaimūs pilni szie tawo tarnai, kurie wis stow po tawo akių ir gird tawo iszminti BWSzR I 485 2NsdK 9 7).

Antrajam tipui priklausytų visi kiti pažyminio šalutiniai sakiniai, t. y. tokie, kurių pagrindiniai sakiniai yra susiję savo tarpe įterpiamaisiais arba sudėtiniais prijungiamaisiais ryšiais (3. Reikia žinoti kelią – turi gerai iširti tą kelią, – kuriuo ryžtiesi eiti Slnt. 4. Ir jei žinai žodį, kuriuo gali atrakinti žmogaus širdį ir nusipelnyti jo pasitikėjimą, – tą žodį vartok ne vien savo, bet ir jo paties labui trš.).

**Pažyminio šalutiniai sakiniai,
kurių pagrindinius sakinius sieja sudėtiniai sujungiamieji ryšiai**

Keliems pagrindiniams sudėtiniais sujungiamiesiems sakiniams priklausąs pažyminio šalutinis sakinyss pateikia požymį, bendrą sąvokoms, pasakytoms atitinkamomis daiktavardinėmis pagrindinių sakinių dalimis.

Pagal šių daiktavardinių sakinio dalių santykį su tikrove skiriame dvi pavyzdžių grupes: prijungiamieji pamatai iškelia vieną bendrą tikrovės reiškinį arba vieną bendrą jų grupę (11 §), ir prijungiamieji pamatai – skirtingi tikrovės reiškiniai (12 §).

I. Visų pirma peržvelgsime tokius pavyzdžius, kur visi prijungiamieji pamatai iškelia vieną bendrą tikrovės reiškinį arba vieną bendrą jų grupę.

§ 11. Šioje grupėje visų pirma turime išskirti įvairius pasakymus, kur pagrindiniai sakiniai yra nieko naujo nepasakantys tautologiniai pakartojimai, kur net prijungiamaisiais pamatais eina tas pats daiktavardis ir tos pačios rūšies sakinio dalys:

1. Čia papuošalas, gerbiamoji grafienė, – kalbėjo jis voždamas dėžutę ir paduodamas jai, – čia papuošalas, kuriuo aš pats save išmėginau BlčknHfP 316. 2. Wieschpatš irā iū stipribe, ghis irā stipribe, kuri sawam pateptamiam gelb BrB VI 24 DPslm XXVIII 8.

3. Nedalingos tos mergytės, nedalingos tos mergytės, kur bernyčių klauso! JškLD II 77. 4. Sūnyčiai mano jaunieji, jau seniai tokia gadynė, jau seniai tokia gadynė – akrūtus imti pradėjo JškLD III 79.

Tuo tarpu kituose pasakymuose, nors prijungiamieji pamatai ir eina tos pačios rūšies sakinio dalimis, nors pagrindinių sakinių tarinių laikai ir nuosakos sutampa, pagrindiniai sakiniai iškelia skirtingus teiginius (Beje, tarinių nuosakos ir laikai gali ir nesutapti).

5. Lietuvoje lankėsi pasiuntiniai iš kaimynų šalies, mes priėmėme delegaciją iš Lenkijos Liaudies Respublikos, su kuria Lietuva jau nuo pokarinių laikų turi glaudžius ir draugiškus ryšius tsp. 6. Bet negali būti nė kalbos, ir niekada nebuvo kalbos, jog reikia tartis su maištininkais tsp. 7. Čia negali būti suklydimo, čia neturėtų būti suklydimo, dėl kurio reikėtų viską iš naujo perskaičiuoti trš.

Prijungiamieji pamatai gali eiti ir skirtingų rūšių sakinio dalimis:

8. Man toks bernas tinka, aš tokio ir ieškau, kur tingi LbtNVN 45. 9. Czē wel' regimē iog ižtiesos iau atāio Mesyas ir iog tassai yra Wieszpatis Jesus Christus kursai teisei didis ir wertas yra DP 24.

Pažymėtina, kad pažyminio šalutinio sakinio ryšių, skirtingai nuo pavyzdžių, kur šalutinis sakinyss susijęs su prijungiamaisiais pamatais, tarp kurių yra įvairių sintaksinių ryšių (žr.: Klbr XVII § 5 pastabą), negali apriboti dalimi pagrindinio sudėtinio sujungiamojo sakinio dėmenų net postpozicinio prijungiamojo pamato turimas pažymimasis komponentas: jeigu mėgintume šalutinį sakinį susieti tik su ta pažymimąjį komponentą turinčia sakinio dalimi, niekuo nepateisinamas ir logiškai beprasmis būtų visas prepozicinis pagrindinis sakinyss:

10. Aš pasakysiu atvirai: čia yra kaltė, bet ne mūsų ta kaltė – durys projekte nebuvo numatytos stiklinės Plng. 11. Niekas, be abejo, neims neigti, kad

gali būti sukurta raketa, kad greitai bus sukurta tokia raketa, kuri gali sugauti ir sunaikinti kitą raketą tsp.

Pažymimąjį komponentą gali turėti tik prepozicinis prijungiamasis pamatas:

12. Tokį skausmą tu man uždavei, bausis skausmas sugnybė man širdį, kad aš per ašaras nematau šviesesnės dienišės Slnt.

Jeigu prepoziciniam prijungiamajam pamatui šalutinis sakinyš paaiškina pažymimąjį komponentą, antruoju prijungiamuoju pamatu gali eiti pakartotas tas pats parodomasis įvardis (plg.: 8):

13. Kas gali gerbti tokį sukčių, kas gali tokiu pasitikėti, kurs net savo tėvą nori apsmaukti? Slnt.

Pažyminio šalutinis sakinyš dažniausiai stovi po savo pagrindinių sakinių (1–13). Rečiau jis eina prieš pagrindinius sakinius arba esti išterpęs tarp jų:

14. Kuris klauso, tokį vaiką aš myliu, tokio vaiko negalima nemylėti trš.

15. Tokios kalbos visiems tinka, kur žada aukso kalnus ir medaus upes, tokioms kalboms visi ploja Slnt.

II. Antroje grupėje turime pavyzdžius, kur visi prijungiamieji pamatai iškelia skirtingus tikrovės reiškinius. Čia sudėtiniamis sujungiamiesiems sakiniams priklausantis pažyminio šalutinis sakinyš iškelia bruožą, būdingą skirtingiems tikrovės reiškiniams arba skirtingoms grupėms tikrovės reiškinių, kurie pasaktyti tais prijungiamaisiais pamatais.

§ 12. Patys pažyminio šalutiniai sakiniai, priklausantys dažniausiai sudedamojo sujungimo (2–20), rečiau priešpriešinio sujungimo (1) pagrindiniams sakiniams, gali prasidėti tiek santykiniais įvardžiais, tiek jungtukais; prijungiamuosius pamatus jie pažymi arba betarpiškai, arba paaiškindami jų atliepiamuosius žodžius:

1. Nėra mano gimtinėje dangų remiančių baltákepurį kalnų, bet nėra ir griūčių, žemės drebėjimų, apie kuriuos lietuvis žino tik iš fotografijų laikraščiuose Ts 1964 261. 2. Yra įstaigų, yra ir valdininkų, iš kurių išeina pavyzdingai paraštyti raštai GK 1938 2 20. 3. O kur specialistai, kur tūkstantčiai gabių gamybininkų, kurie turėtų judinti šių dienų mokslus pirmyn? Prgl 1965 8 133. 4. Prirašoma pas mus knygų, prirašoma ir recenzijų, už kurias patys jų autoriai vargu ar ryžtųsi „galva atsaktyti“ CvrR X 262. 5. yra tam tikri išradimai, yra įtaisai, kurie nutraukia trenksmus ŽtR II 426. 6. Palaimingi tawa wirai, ir palaimingi tawa tarnai, kurie wissad po tawa akim stow, ir tawa Ischminti gird BrB III 56–57 2Krn IX 7. 7. Jo kunigaikschtei ira tarp iu riekontis Laewai, ir Sudzes io wilkai wakara, kurie nieka nedūst ischtikti ant rito maeto BrB V 36 SfPr III 3. 8. Yra tokių kraštų, yra tokių kalnų, į kuriuos dar nėra žengusi žmogaus koja trš. 9. Kitame newiename nera ischganimo/neiği wel wardas koksai Szmonemus dūts ira per kuri galetumbim ischganiti buti BrP I 11.

10. Bus ir mums dar pavasarių, išauš gražių dienų, kokių jūs, tur būt, jau ir nebesitikite trš. 11. Ateina tokie laikai, į valdžios viršūnes kyla tokie žmonės, kokius svajojo pamatytyti liaudis trš.

12. Beviltiška rauda pasklido po visą žemę, ir bausis aimanos veržės iš gilių požemių, kad žemė sudrebėjo ir susverdėjo bokštas BrtSA 97. 13. Paki-

Io toks triukšmas ir riksmas, pasidarė toks kimšinys, jog keleiviams reikėjo saugotis, kad jų pačių neparverstų arba nesudraskytų drabužių BlčknAŽ80 39.

Nors prijungiamieji pamatai priklauso skirtingiems pagrindiniams sakiniams, tačiau jų linksniai dažniausiai sutampa, ir jie paprastai eina vienavardėmis sakinio dalimis – veiksniais (pasitaiko ir veiksnys su subjektiniu sudėtinio veiksnio dėmeniu; plg. 3), tarinių vardinėmis dalimis (7). Kada-ne-kada tokių prijungiamųjų pamatų linksniai nesutampa (9, 3).

Tačiau žymiai rečiau čia prijungiamaisiais pamatais eina vienavardės antrininkės arba įvairiavardės saki io dalys (Beje, ir tuo šie pavyzdžiai skiriasi nuo § 6 – § 9 pasakymų, kur prijungiamaisiais pamatais eina vien tik antrininkės sakinio dalys arba dar ir tarinio dėmenys):

14. Taip nejučiomis praėjo kalėdos su savo iškilmingomis **pamaldomis**, praėjo gavėnios laikas su ilgais „**graudžiais verksmais**“ ir kryžiaus **keliais**, kurių metu jie po dvi valandas vargdavo katedroj MPtnR III 29.

15. Ar turite konkrečių **duomenų**, ar galima žiūrėti kokią nors **perspektyvą**, kad ji paskirs lėšų pagal koki kitą straipsnį? tsp.

16. Mes ten prisiklausėme **tokių dainų** ir prisižiūrėjome **tokių šokių**, mus ten privaišino **tokiais valgiais ir gėrimais**, kokių mes net nesapnavom šnkk.

17. Veidas kiek pablyškęs ir susimąstęs, bet jame švietė **tokios meilios mėlynos akys** po tamsiais ilgais antakiais ir blakstienomis, ir visame veide matei kažkocio ir vaikiško **gerumo**, ir moteriško **mįslingumo**, jog tiesiog malonu buvo į jį žiūrėti VnclvPU 314–315. 18. Praėjo **tie laikai**, mes iššlavėme **tokius valdovus**, kokių jūs, tvirtai tikime, daugiau nebepamatysite trš. 19. Svečią pasitiko su **tokiomis iškilėmis**, jam buvo rengiami **tokie pokyliai ir priėmimai**, kokių jis nė nesitikėjo trš.

Šio paragrafo pasakymuose pažyminio šalutinis sakinytis tik labai retais atvejais stovi prieš pagrindinius sakinius:

20. Kuriems nerūpi savas lizdas, kurie nesaugo savo židinio, **tokių vaikų** žmonės nemėgsta, **tokie ir tėvai** nėra verti tėvų vardo šnkk.

Iki šiol peržvelgtuose pavyzdžiuose (1–20) prijungiamaisiais pamatais ėjo daiktavardžių daugiskaitos lytys. Todėl ir santykinio įvardžio visur matome daugiskaitą. O toliau pateiksime pluoštą pavyzdžių, kurie pailiustruoja prijungiamųjų pamatų ir santykinio įvardžio skaičiaus derinimo įvairovę (plačiau apie tai žr. 6§ a):

21. Visuomet tuo pačiu laiku atsivelka **Jonis**, atklumpina ir **Petris**, kuriuodums paskui nebgal bešprašyti SInt. 22. Žaislo norėjo ir **Jonukas**, reikalavo ir **Petrelis**, kurie dėl jo beveik susipešė šnkk. 23. Mes laukiam **tėvo**, mes laukiam visų jūsų **namiškių**, kurie žadėjo kaip šiandien atvažiuoti SInt.

24. O Monika vis dar nepasisotino miestu, vis sakė: tu mane vesk, rodyk, kur **tas sodas**, kur **tas bokštas**, apie kurį tu pasakojai CvrR VIII 70. 25. Ten **pinigai**, ten **turtas**, kokio Petronė nė įsivaizduoti negali MrcnkvJnR I 481. 26. Įeikite pro angštus vartus, nes erdvi **vartai** ir platus **kelias**, kurs veda į **prapultį** SJNT 23 MtEv 7 13. 27. Akszty nes ira **wartey**, ir siauras ira **kialias**, kursey weda įywatop ChBII 16 MtEv VII 14.

Santykinio įvardžio ir prijungiamųjų pamatų giminės derinimas nekelia jokių problemų, kai pažymimaisiais žodžiais eina tos pačios giminės daiktavardžiai (plg.: 1–27). Šis klausimas nekyla (nors prijungiamųjų pamatų giminė įvairuotų) ir tada, kai santykinis įvardis – daugiskaitos kilmininko linksnio:

28. Lauke spigina **tokie šalčiai**, o troboje vos vos slenka **tokios nuobodžios dienos**, kokių nemačiau jau daug metų ir kokių nelinkėčiau nė savo priešui Slnt. 29. Ten staugia **vilkai**, ten riaumoja **meškos**, kurių aš bijau trš.

Kitais atvejais santykinis įvardis gimine paprastai derinamas su vyriškosios giminės daiktavardžiu, net jeigu atliepiamasis žodis suderintas su moteriškąja gimine (taip pat. žr.: 6 § a):

30. Ar būtų **tie** sodrūs sodo medžių **šešėliai**, ar būtų **ta** rintis ir liūdesys, kuris sujaudina jus ligi širdies gilumos MPtnR III 281. 31. Nebuvo **to vyro**, nebuvo **to vaiko**, **jaunosios mergelės**, kurie būtų Kunoto vardo nežinoję KrvDŠŠŽP 148. 32. Atėjo **tėvas**, atėjo **motina**, kurie čia visada laukiami svečiai šnkk.

Tačiau santykinis įvardis gali būti suderintas ir su moteriškąja gimine, jeigu moteriškosios giminės prijungiamasis pamatas stovi greta santykinio įvardžio:

33. Tačiau nebuvo **tokio** bibliotekos **lankytojo**, nebuvo **tokios** turistų **grupės**, kuri nebūtų sustojusi prie mūsų Donelaičio parodos stendų Ts 1964 82. 34. **czėsas** ateit, raudavimo-**diena** yra arti, kurioj ne bus dainų ant kalnų BWSzR I 842 EzklPr 7 7.

Kai kada šalutinio sakinio gramatinis ryšys su prepoziciniu pagrindiniu sakiniu labai sunkiai įžiūrimas dėl skelbiamos minties santykio su prijungiamuoju pamatu (plg.: 6§ b 13), nors atliepiamasis žodis tokius ryšius ir rodo:

35. Vai nelaimingas **tas žmogus vargdienis**, vai nelaiminga **toji valandėlė**, kurią jis pamato tą statų kalną KrvDŠŠŽP 11.

§ 13. Tiek pirmojoje, tiek antrojoje šio skyrelio grupėje yra pavyzdžių, kur tarp pažyminio šalutinio sakinio pagrindinių sakinių nėra jokių tiesioginių sintaksinių ryšių, nes jie patys (ar nors vienas iš jų) yra aukštesnio laipsnio šalutiniai sakiniai, priklausantys skirtingiems sudėtinio sujungiamojo sakinio dėmenims:

1. Ar tu gali pasakyti, kad žinai visas **tas tiesas**, ar gali bent vienas iš mūsų, pridėjęs ranką prie širdies, pasakyti, jog šventai laikosi **tų tiesų**, kurias mums iš mažų dienų kalė mokytojai ir tėvai? Mlt. 2. Niekas nesako, kad galima pro pirštus žiūrėti į **tuos darbus**, niekas nė negalvoja, kad reikia pateisinti **žmones**, kurie kenkia visuomenei, ardo jos pamatus trš. 3. Tavo sargai, kaip **skėriai**, ir tavo mažutėliai, kaip **skėrių skėriai**, kurie sėda ant tvorų šalčio dieną SJŠRSNT 4 676 NmPr 3 17. 4. Tawa Ponu ira tiek, kaip **Szogu**, ir tawa Storastu, kaip **wabalu**, kurie pas twaras sussigul schaltomis dienomis BrB V 32 NmPr III 17. 5. Tawo ponū taip daug yra, **ney žogū**, ir tawo wyresnųjų, **ney wabbalū**, kurrie prie tvorū laikos, szaltoms die-noms be esant KvB I 1178 (BWSzR I 943) NmPr 3 17.

6. Jo kunigaikščiai jo viduje, kaip kriokiantys **liūtai**, jo teisėjai **vilkai** vakare, kurie nieko nepalieka rytui SJŠRSNT 4 695 SfPr 3 3.

Pažyminio šalutiniai sakiniai, kurių pagrindinius sakinius sieja įterpjamieji arba sudėtiniai prijungiamieji ryšiai

Pažyminio šalutinis sakinytis gali priklausyti pagrindiniams sakiniams, kurie patys savo tarpe esti susiję įterpiamaisiais arba sudėtiniais prijungiamaisiais ryšiais.

Visus šio poskyrio pavyzdžius sugrupavome pagal pažyminio šalutinio sakinio padėtį prijungiančiųjų dėmenų atžvilgiu.

I. Pažyminio šalutinis sakinytis gali stovėti po savo pagrindinių sakinių.

§ 14. Dalyje tokių pasakymų vienas iš pagrindinių sakinių esti įterptinis, nusakąs kalbėtojo ar rašytojo „pažiūras, pastabas bei emocijas sakomos minties ar atskirų sakinio dalių atžvilgiu“⁵.

Tokiuose pasakymuose, jeigu įterptinio sakinio pabrėžiamos „pažiūros bei emocijos“ taikoma tikrovės reiškiniui, kurį pažymi šalutinis sakinytis, tai toks tikrovės reiškinys labai dažnai atsiranda ir pačiame įterptiniame sakinyje, o todėl šalutinis sakinytis esti susijęs su prijungiamaisiais pamatais, iškeliančiais bendrą tikrovės reiškinį ar jų grupę.

Prijungiamieji pamatai abiejuose pagrindiniuose sakiniuose reiškiami tiek tuo pačiu, tiek skirtingais daiktavardžiais ir jų linksniais. Jie gali eiti tos pačios rūšies arba skirtingų rūšių sakinio dalimis, o šalutinis sakinytis, prasidedantis tiek santykiniais įvardžiais, tiek kitokiais jungiamaisiais žodžiais, prijungiamuosius pamatus pažymi arba betarpiškai, arba paaiškindamas jų pažymimusius komponentus:

1. Nekaltas ir unteris **Pupkė** (mes savo garbės piliečiu dabar išrinkome šį **Pupkė**), kuris tik piudė šunimis kalinius oberšturmfiurerio įsakymu tsp. 2. Be to, mes juk sutikome priimti anglų mokslininkų **pasiūlymą**, – ir mes pakartojame šį savo **pasiūlymą**, – kad galima dislokuoti ribotą automatiinių seisminių stočių skaičių stebėjimams Ts 1963 140. 3. Aš žinau **atvejų**, – mes žinome daugybę **tokių atvejų**, – kai federalinė vyriausybė gali ir net privalo pasiremti savo federaliniais įgaliojimais tsp. 4. Ateis laikas, anksčiau ar vėliau, bet **toks laikas** ateis, kai visi Vokietijos darbo žmonės įsisąmonins būtinumą tvirtai įsijungti į kovą Ts 1963 154. 5. Tačiau Mendelis nurodė, kad lytinėse ląstelėse esama **genų** (dabar rimti mokslininkai jau nebeneigia egzistavimo **tų paveldėjimo elementų**), kurių buvimas praktiškai įrodytas daugybe bandymų tsp. 6. Paleidžiamas ir svarbiausias **gandas** (fašistiniai vadeivos, bent Hitleris ir Gebelsas tiki **šia iliuzija**), kad netrukus įvyks skilimas sąjungininkų tarpe Ts 1965 104.

7. Ir **tokių žodžių** nerasiu, nė vienas kalbėtojas neras **tokių žodžių ir palyginimų**, kuriais atvaizduotų jos veidą KchNZM 67.

8. šalia trobos, kiemo pusėn, **darželis** – tai šeimininko dukters mergystės **turtas**, kur ji puoselėja mėgstamas gėles VŠnskR 295.

Įterptinis sakinytis, atribotas įterpiamąja intonacija, gali prasidėti jungtukais **ir, arba (alba)**:

9. Dar yra pasaulyje **sluoksnių**, ir tai pirmiausia agresyvūs imperialistiniai **sluoksniai**, kurie neatsisakė minties įstumti žmoniją į naują pasaulinį ka-

⁵ J. Balkevičius, Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė, (BlkvDLKS), p. 275; taip pat plg.: J. Žiugžda, Lietuvių kalbos gramatika (Žgžd II), d. II, p. 70.

raį Ts 1963 224. 10. **Bau bus Sudas paties Kristaus /alba bau bus Sudnoia die-
na/ kur patsai Kristus wissa Swieta sudis/ ir kosznam attados pagal
giwenima io BrP I 17.**

Kartais abejojama, ar šalutinis sakiny s gali priklausyti sykiu ir įterptiniam, ir
įterpiamajam sakiniui, galvojama, kad jis turįs priklausyti arba tik įterptiniam,
arba tik įterpiamajam sakiniui. Mūsų akimis, jau aukščiau pateikti pavyzdžiai,
kur prijungiamieji pamatai iškelia vieną bendrą tikrovės reiškinį, tokios nuomo-
nės neparemia: loginis šalutinio sakinio skelbiamos minties ir prijungiamųjų pa-
matų sąvokų santykis, pažymimųjų žodžių inversija, atliepiamieji žodžiai rodo,
kad įterpiamieji ryšiai nėra kažkokia neperžengiama riba, kad įterpiamieji ir
prijungiamieji ryšiai gali būti susipynę.

Kad prijungiamieji ir įterpiamieji pagrindinio sakinio ir šalutinio sakinio ry-
šiai gali būti susipynę, patvirtina tokie pavyzdžiai, kur prijungiamieji pamatai iš-
kelia skirtingus tikrovės reiškinius:

11. Visi žino, kad žmogui numirus, prie jo sulekia **velnių** (atskrenda ir **angelų**),
kurie nori, paimti į savo rankas **vėlę*** VšnскR 200.

Kad įterpiamieji ir prijungiamieji ryšiai gali egzistuoti lygia greta tarp tų pa-
čių sudėtinio prijungiamosio sakinio dėmenų, patvirtina ir tokie pavyzdžiai, kur
pats prijungiamasis dėmuo kartu yra ne tik šalutinis, bet ir įterptinis sakiny s:

12. Karas mindžioja **duoną** (kurios jau ir taip mažoka) MšknSM 19.

13. Melaišių **kaime** (kur tada gyvenome) 1913 m. buvo surengęs net porą „lie-
tuviškų“ vakarų L M 1966 12.

Pastaba. Pažyminio šalutinis sakiny s gali priklausyti tik vienam iš dviejų pagrindinių sakinių –
arba tik įterptiniam, arba tik įterpiamajam – dėl savo skelbiamos minties santykio su atitinkamu
sakinio dalių sąvokomis:

1. kiemo gale stovi kryžius – tai ženklas, kad čia gyveną žmonės yra pamaldūs krikš-
čionys VšnскR 295. 2. Kadangi tik vienas Odisejas buvo nesugrįžęs, pamažu ėmė skliti **gan-
das**, ir jis vis darėsi panašesnis į tiesą, kad tas didvyris yra miręs ŠvbOK 26.

§ 15. Pažyminio šalutinio sakinio pagrindiniai sakiniai patys savo tarpe gali
būti susiję prijungiamaisiais – atributyviniais arba priduriamaisiais – ryšiais:

1. Nėra kito **tokio posto**, kuris duotų stambiam valstybės veikėjui **tokią erdvę**
vadovauti, kaip matome dabar šioje šalyje tsp. 2. Bei schittai nekalbam
tikta! ape kitas /swetimas szmones/ kaip antai gal buti **Turkai /Tatarei alba kiti
pagonis/ kurie Diewo nepaszista BrP I 237.**

3. Morta slėpdavosi „už **didžiojo rato**“, kaip jiedu vadindavo **tarpa** nuo girnų
veleno iki sienos, kur būdavo sukraunami maišai su nemaltais grūdais
AvžKK 417.

II. Kituose šio skyrelio pavyzdžiuose šalutinis sakiny s esti įsiterpęs tarp savo
pagrindinių sakinių ir tarp savo prijungiamųjų pamatų.

§ 16. Pažyminio šalutinio sakiny s gali būti susijęs su prijungiamaisiais pama-
tais pagrindiniuose sakiniuose, iš kurių vienas yra postpozicinis (1), o kitas pre-
pozicinis (2) bejungtukis šalutinis sakiny s, pasakas prijungiančiojo dėmens pagrini-
nio sakinio tarinio veiksmo priešastį arba laiką:

* Šio pavyzdžio šalutinį sakinį padarėme iš sudėtinio dalyvinio pažyminio: (... ir angelų),
norinčių paimti į savo rankas vėlę.

1. Turi stengtis stebėt paukščiuose ir žvėryse visokius mažus **daiktus**: jų eiseną, kaip galvą kraipo, kaip sparnais plasnoja ir uodega mojuoja, kaip dairosi, smakrą kasinėjasi – visus **tuos** mažus **daiktus** reikia stebėt, jei nori gyvulių kalbą išmokyti MštDDPS 49. 2. Vežiojo pas pagarsėjusį pigų **gydytoją Latvelį**, kuris už apžiūrėjimą, už patarimus, gydymą ir vaistus tik po 30 kapeikų teimdavo: **to Latvelio** daug butelių vaistų išgėriau, bet akys ėjo vis blogyn ir blogyn Jvr 9.

§ 17. Kitoje pavyzdžių grupelėje pažyminio šalutinis sakinytis esti susijęs su prijungiamaisiais pamatais, priklausančiais sudėtinio prijungiamojo sakinio dėmenims, kurie patys savõ tarpe susiję prijungiamuoju jungtuku:

1. Ir jei yra **tokia poezija**, kuri „prasideda ten, kur pasibaigia žmogus“ – **tokia poezija** nereikalinga žmogui, ir žmogus **tokiai poezijai** nereikalingas MžltAP 193. 2. Jeigu aš netikiu tavo **žodžiais**, kad ten negalima esą nieko padaryti, – **tokiais niekais** tuo labiau visi kiti nepatikės trš. 3. Nors kai kas atmeta **išvadą**, kad politinė, ekonominė ir socialinė revoliucija Lotynų Amerikoje yra pačiame įkarštyje, – **ši išvada** yra teisinga tsp.

Visuose šio paragrafo (taip pat § 16) pasakymuose, kaip matome, prijungiamieji pamatai iškelia tik vieną bendrą tikrovės reiškinį arba vieną bendrą jų grupę. Postpozicinis prijungiamasis pamatas, rečiau kiekvienas (plg.: 17§ 1), turi savo atliepiamąjį žodį. Bejungtukis šalutinis sakinytis gali stovėti ir po pažyminio šalutinio sakinio, o jungtukinis – tik prieš jį.

1 **pastaba**. Norėdami įsitikinti, kad šios grupelės pasakymuose pažyminio šalutinis sakinytis su postpoziciniu prijungiamuoju pamatu yra susijęs sintaksiniais, gramatiniais, o ne kontekstiniais ryšiais, pažvelkime į dvejopai jungiamus pažyminio šalutinius sakinius, susijusius tik su vienu pagrindiniu sakiniu.

I. Labiausiai išplitę yra tokie pasakymai, kur pažyminio šalutiniai sakiniai stovi po savo prijungiamųjų pamatų (plg.: BlkvDLKS 341–346):

1. Kritikai sako, kad autorius tikrai **tuos jausmus** geriausiai aprašo, kuriuos patsai turėjo VšnskR 315. 2. Motiejus atnešė man dvi buhalterijos **knygas**, sunkias, raudonai aptaisytas, kuriose dar nieko nebuvo įrašyta MštDDGM 19. 3. Tebestovi ir žalias dviauškštis namas su pravrom durim į **balkoną**, kuriame, rodos, tik vakar stovėjo jis pats BltšKDN 15.

4. Bet štai pasklido **gandas** Liškiovoje, ir vėjai sparnais į toliausias jį nunešė šalis, kad grįžo sveikas ir gyvas tėviškėn narsusis Raivedys, kurio jau niekas nelaukė KrvDŠŠP 91.

II. Tačiau tam tikrais atvejais pažyminio šalutinis sakinytis gali būti ir prieš pagrindinį sakinį. Visų pirma tai tokie pasakymai, kur šalutinio sakinio prijungiamuoju pamatu (ne pažymimuoju komponentu!) eina įvardinis nederinamasis pažyminys:

1. Kas per vestuves **grando katilus**, per to vestuves ar laidotuves bus pūga VšnskR 215.

Prieš pagrindinį sakinį pažyminio šalutinis sakinytis kada-nekada atsiduria ir tuomet, kai jis paaiškina atliepiamąjį žodį, einantį derinamuoju pažyminiu, arba betarpiškai pažymi kokią sakinio dalį:

2. Ant kurios tu galvelę padėjai, man **ta žemėšventa** SINrR II 491. 3. iš kurios pusės ji koja kasysis, iš **tos pusės** jie atvyks VšnskR 211. 4. Kuriame krašte pirmiau pasireiškė (<...> kova su spaudos draudimu, **tas kraštas** ir „Knygnešyje“ pirmiau eina RscKngn I 4. 5. Kokį antžygį užėjai, **tokia ir liga** prikibs VšnskR 218. 6. o kad jis turi kažkokių reikalų su velniais ir kitomis dvasiomis, jau seniai žmonėse sklido kalbos BrtBM 5. 7. O kad „kuriądien sėdėsiu ceitungų redakcijoje“, **svajonėseniai** jau užmiršta SmnttNTP 29.

Taigi, remdamiesi šių dviejų grupelių pavyzdžiais, galime nesvyruodami tarti, kad § 16 – § 17 pavyzdžiuose ir yra susipynę šių abiejų tipų pažyminio šalutiniam sakiniams ir jų prijungiamiesiems pamatams būdingi sintaksiniai ryšiai: čia šalutinis sakiny su prepoziciniu prijungiamuoju pamatu yra susijęs sintaksiniais ryšiais, būdingais šios pastabos I grupei, o su antruoju prijungiamuoju pamatu – tos pačios pastabos II grupelės sintaksiniais ryšiais. Juk atmetę prepozicinį prijungiamąjį dėmenį, ir gausime pasakymus, atitinkančius šioje pastaboje (II) cituotus pavyzdžius. Plg.:

(16 l) <...> Kaip galvą kraipo, kaip sparnais plasnoja ir uodega moju oja, kaip dairosi, smakrą kasinėjasi – visus tuos mažus daiktus reikia stebėt <...>.

(17 l) <...> Kuri „prasideda ten, kur pasibaigia žmogus“, – tokia poezija nereikalinga žmogui, ir žmogus tokiai poezijai nereikalingas.

2 pastaba. Žemiau cituojamuose pasakymuose šalutinis sakiny turi tik vieną gramatinį prijungiamąjį pamatą, nors kontekstiniai atributyviniai ryšiai⁷ jį sieja ir su kitomis sakinio dalimis:

1. Teisinimasis, kad šiuo reikalu nesama vienybės, nesvarus: *šito argumento* visuomet stveriasi tie, kurie neturi noro tobulėti GK 1936 10 154. 2. Pasaulio visuomenė su pasitenkinimu sutiko žinią, kad pasirašyta Maskvos sutartis, iš dalies draudžianti branduolinius bandymus, nes *tu būdu* sumažėjo jos susirūpinimas dėl žalingų žmonijai padarinių Ts 1963 241.

Pateiktuose pavyzdžiuose kalbami atributyviniai ryšiai yra kontekstiniai, o ne gramatiniai, mūsų akimis, todėl, kad šalutinis sakiny yra izoliuotas nuo petitu pabrauktų žodžių: pirmajame pavyzdyje yra įsiterpęs į prepozicinį sakinį, o antrajame jį nuo postpozicinio dėmens skiria jungtukas: taigi šalutinis sakiny neturi tiesioginio kontakto su postpozicine sakinio dalimi, kurią jo skelbiama mintis vis dėlto paaikšina.

Išvados

Peržvelgę pažyminio šalutinius sakinius, kurių prijungiamieji pamatai nėra susiję savo tarpe jokiais tiesioginiais sintaksiniais ryšiais, galime padaryti šias išvadas:

1. Jie esti susiję su prijungiamaisiais pamatais, priklausančiais vienam pagrindiniam sakiniui, bet skirtingų sakinio dalių grupėms:

a) Atskirą grupę sudaro pažyminio šalutiniai sakiniai, kurių nors vienas prijungiamasis pamatas eina nederinamuoju pažyminiu. Jeigu antrasis prijungiamasis pamatas eina vardine tarinio dalimi, abu prijungiamieji pamatai iškelia vieną bendrą tikrovės reiškinį arba jų grupę, o jeigu veiksmiu, papildiniu ar tarinio palyginamuoju dėmeniu – skirtingus tikrovės reiškinius. Šalutiniai sakiniai čia prasideda tik santykinu įvardžiu **kuris (katras)** arba jungiamuoju žodžiu **kur**.

b) Prijungiamaisiais pamatais eina tik nederinamieji pažyminiai, priklausančios vienas ar daugiau arba ir nevienas ar daugiau sakinio dalims. Dažniausiai šalutinis sakiny prasideda santykinu įvardžiu **kuris (katras)** arba jungiamuoju žodžiu **kur**, rečiau – kitais jungiamaisiais žodžiais.

c) Prijungiamaisiais pamatais eina daiktavardinės sakinio dalims priklausančios papildiniai arba sudėtinų sakinio dalių objektiniai (subjektiniai) dėmenys.

d) Pastarojoje grupėje prijungiamieji pamatai eina pagrindinio sakinio tarinių, kitokių veiksmožodinių ar dalyvinių (ir būdvardinių) sakinio dalių papildiniais, objektiniais dėmenimis arba kitų rūšių vienvardėmis ar įvairiavardėmis antrininkėmis sakinio dalimis. Šalutiniai sakiniai čia gali prasidėti tiek

⁷ Dėl termino „kontekstiniai ryšiai“ plg.: Mūsdienų latviešu literārās valodas gramatika, II Sintakse, Rīgā, 1962, p. XX.

santykiniais įvardžiais (**kuris, koks**), tiek kitais jungiamaisiais žodžiais – **kur, jungtukais jog, kad, kaip, nekaip** ir pan. Pažyminio šalutinis sakiny su prijungiamaisiais pamatais būna susijęs betarpiškai arba paaiškindamas jų pažymimuosius komponentus.

Prijungiamieji pamatai čia dažniausiai iškelia skirtingus tikrovės reiškinius, rečiau – vieną bendrą tikrovės reiškinį ar jų grupę.

2. Pažyminio šalutiniai sakiniai esti susiję su prijungiamaisiais pamatais, priklausančiais skirtingiems pagrindiniams sakiniams.

a) Tie pagrindiniai sakiniai gali būti susiję savo tarpe sudėtiniais sujungiamaisiais ryšiais arba visai savo tarpe nesusiję.

Pažyminio šalutiniai sakiniai gali prasidėti tiek jungtukais, tiek santykiniais įvardžiais. Prijungiamaisiais pamatais dažniausiai eina pagrindinių sakinių veiksniai, rečiau kitos – vienavardės arba įvairiavardės sakinio dalys. Jie gali iškelti skirtingus tikrovės reiškinius arba vieną bendrą tikrovės reiškinį ar jų grupę.

Pažyminio šalutinis sakiny savo prijungiamuosius pamatus pažymi arba betarpiškai, arba paaiškindamas jų pažymimuosius komponentus. Dažniausiai jis stovi po savo pagrindinių sakinių, rečiau – prieš juos arba įsiterpęs tarp jų.

b) Pagrindiniai sakiniai gali būti susiję savo tarpe įterpiamaisiais ryšiais. Šiuo atveju prijungiamieji pamatai dažniausiai iškelia vieną bendrą tikrovės reiškinį ar jų grupę ir tik labai retais atvejais – skirtingus tikrovės reiškinius.

c) Pagrindiniai sakiniai gali būti susiję savo tarpe prijungiamaisiais ryšiais: šalutinis sakiny gali priklausyti tiek bejungtukio sudėtinio prijungiamojo sakinio dėmenims, tiek jungtukinio sudėtinio prijungiamojo sakinio nariams. Čia pažyminio šalutinis sakiny dažniausiai esti įsiterpęs tarp savo prijungiančiųjų dėmenų, rečiau – po jų.

Jungtukinis prijungiantysis dėmuo gali stovėti tik prieš pažyminio šalutinį sakinį.

Šios grupelės pavyzdžiuose prijungiamieji pamatai iškelia tik vieną bendrą tikrovės reiškinį ar jų grupę.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko
universitetas
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
1967 m. rugsėjo mėn.

S u t r u m p i n i m a i

- AvŽKK – Jonas Avyžius, Kaimas kryžkelėje. Romanas, V., 1966.
BgRR – K. Būga, Rinkiniai raštai. V., 1958–1962. (3 tomai; sudarė Z. Zinkevičius).
BlčknAP – Hansas Kristijonas Andersen, Pasakos. Vertė J. Balčikonis. V., 1957.
BlčknAZ80 – Jules Verne, Aplink žemę per 80 dienų. Vertė J. Balčikonis. K., 1947.
BlčknGK – Dž. Sviftas, Kelionės į tolimas pasaulio šalis Lemuelio Guliverio (<...>). Vertė J. Balčikonis, V., 1957. *
- BlčknHfP – V. Haufas, Pasakos. Vertė J. Balčikonis, V., 1956.
BlčknTVN – Tūkstantis ir viena naktis. Vertė J. Balčikonis, V., 1958.
BlkvDLKS – J. Balkevičius, Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė. V., 1963.
BltšKDN – J. Baltušis, Kas dainon nesudėta. V., 1959.
BrB – Biblia tatai esti Wissas Schwentas Raschtas, Lietuwischkai pergulditas per Jana Bretkuna (<...>). (VVU Rankraštyno fotokopija; 8 tomai; KRš D519-526).

- BrP – Postilla tatai esti Trumpas ir Prastas Ischguldimas Euangeliu <...> Per Jana Bretkuna <...> 1591. (d. I ir d II).
- BrtBM – Kazys Boruta, Baltaragio malūnas <...>. V., 1962.
- BrtdG – Kazys Boruta, Dangus griūva <...>. V., 1965.
- BrtSA – Kazys Boruta, Suversti arimai <...>. V., 1964.
- BWSzR – Bybeles Tai esti: Wisas Szwentas Rasztaš <...> i lietuwiszkąjė kalbą iszwerstas <...>. Mieste Halle, Mete 1903.
- ChBII – Biblia Litewska Chylińskiego <...>. Tom II. Tekst. Poznań, 1958.
- CvrR – Petras Cvirka, Raštai. V., 1949–1957. (Trylika tomų).
- DmGM – A. Diuma, Grafas Montekristas. V., 1962 (Trys tomai).
- DP – Daukšos postilė. Fotografuotinis leidinys, K., 1926.
- DPslm – Dovydo psalmės (Biblija).
- EzkPr – Ezekielio pranašystė (Biblija).
- GK – Gimtoji kalba, bendrinės kalbos laikraštis.
- IzjPr – Izajo pranašystė (Biblija).
- JJRR – J. Jablonskis, Rinkiniai raštai. V., 1957–1959. (Du tomai; sudarė J. Palionis).
- JškLD – Lietuviškos dainos. Užrašė A. Juška. V., 1954 (3 tomai).
- Jvr – Jovaras, Neliūdėk, berželi <...>. V., 1955.
- KchNZM – Pāvelas Spasovas, Nuodėminga Zacharijaus meilė <...>. Vertė J. Kochas. V., 1965.
- KjTs – Komjaunimo tiesa, Lietuvos Lenino Komunistinės Jaunimo Sąjungos organas.
- KK – Kalbos kultūra (LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tęstinis leidinys).
- Klbtr – Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Kalbotyra.
- Krnk – Kronikos (Biblija; arabiškas skaitmuo prieš santrumpą – knygos nr.).
- KrvAP – Vincas Krėvė, Apsakymai ir padavimai. V., 1955.
- KrvDŠŠŽP – Vincas Krėvė, Dainavos šalies senų žmonių padavimai. V., 1957.
- KrvLŽ – V. Krėvė, Likimo žaismas. V., 1965.
- LbtNVN – Nė velnio nebijau. Lietuvių liaudies pasakos. Paruošė A. Liobytė. V., 1964.
- LKK – Lietuvių kalbotyros klausimai (LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tęstinis leidinys).
- LM – Literatūra ir menas, Lietuvos TSR kūrybinių sąjungų savaitraštis.
- MG – Mokslas ir gyvenimas („Žinijos“ dr-jos žurnalas).
- MgrII – Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika, II. Sintakse. Rīgā, 1962.
- MkPr – Mikos pranašystė (Biblija).
- Mlt – Molėtai.
- MpTnR – Vincas Mykolaitis-Putinas, Raštai. V., 1959–1962 (8 tomai).
- MrcnkVJnR – Jonas Marcinkevičius, Raštai. V., 1955 (3 tomai).
- MšknSM – Antanas Miškinis, Svajonė ir maištas <...>. V., 1967.
- MštDDGM – H. Lofting, Doktoras Dolitlis grįžta iš mėnulio. Vertė Pr. Mašiotas, Kaunas-Marijampolė.
- MštDDPS – H. Lofting, Daktoaro Dolitlio plaukiojanti sala. Vertė Pr. Mašiotas, Kaunas-Marijampolė, 1930.
- MtEv – Mato evangelija (Biblija).
- MžltAP – Eduardas Mieželaitis, Atogrąžos panorama. V., 1963.
- Nmj – Neemijo (Nehemijo, Nemejošiaus) knygos (Biblija).
- NmPr – Naumo (Nahumo) pranašystė (Biblija).
- NsdK – Karalių nusidavimų knygos (–Kronikos; žr.: Krnk).
- OrŽTS – F. Orzechovskaja, Tariami susitikimai. V., 1967.
- OzPr – Ozėjo pranašystė (Biblija).
- PIng – Palanga (iš vietinių žmonių išgirsti pasakymai).
- Prgl – Pergalė. Literatūros, meno ir kritikos žurnalas. Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos organas.

- PšknR — A. Puškinas. Raštai. Penki tomai. V., 1954—1955.
 RscckKngn — Knygnešys, 1864—1904. Redaktorius P. Ruseckas. (Cituojama: t. I — I. II; K., 1938; t. II — K., 1928).
 rš — įvairūs smulkūs raštai iki 1940 m.
 SfPr — Sofonijo pranašystė (Biblija).
 SJNT — Naujasis <...> testamentas. Vertė Juozapas Skvireckas <...>, K., 1936.
 SJŠRSNT — Šventasis raštas senojo ir naujojo įstatymo arba testamento <...>. Vertė <...> Juozapas Skvireckas. (Cituojama: t. 3 — K., 1923; t. 4 — K., 1932).
 SlckLD — Mykolas Sluckis, Laiptai į dangų. Romanas. V., 1963.
 SINvR — Salomėja Nėris, Raštai. V., 1957 (3 tomai).
 SInt — Salantai.
 Smntt — Ieva Simonaitytė.
 Smntt NTP — I. Simonaitytė, Ne ta pastogė <...>. V., 1962.
 Snk — J. Senkus (kalbininkas).
 SrvdPS — Šyrwids Punktay sakimu <...> herausgegeben von Dr. Franz Specht. Göttingen, 1929.
 šnkk — Šnekamoji kalba (kai neaiški kalbėtojo kilimo vieta).
 ŠrvOGB — Paulius Širvys, Ošia gimtinės beržai. V., 1956.
 ŠvbOK — G. Švabas, Odisejo klajonės. V., 1961.
 tš — Tarybinio meto (nuo 1940) raštai.
 Ts — Tiesa. Lietuvos Komunistų partijos CK, LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos organas.
 tsp — Tarybinio meto (nuo 1940) spauda.
 VldžnJT — A. Diuma, Juodoji tulpė. Vertė E. Vildžiūnienė. V., 1967.
 VlnčGŠ — Wisų metų giwenimaj szwentųjų <...>. Wilniuje, 1859. *Iszspausiti dalejdo <...> Motiejus Wołonczauskis. (Kontrafakcinis leidinys).*
 VncivPU — Antanas Venclova, Pavasario upė. V., 1964.
 ŽgždII — J. Žiugžda, Lietuvių kalbos gramatika, d. II. Sintaksė <...>. Dvyliktasis leidimas, K., 1958.
 ŽtR — Žemaitė, Raštai. Šeši tomai, V., 1956.

СИНТАКСИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ И ОСОБЕННОСТИ ПОДЧИНЕНИЯ ПРИДАТОЧНЫХ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫХ ПРИ ОТСУТСТВИИ МЕЖДУ ОПРЕДЕЛЯЕМЫМИ СЛОВАМИ ПРЯМОЙ СИНТАКСИЧЕСКОЙ СВЯЗИ

В. БУДА

Резюме

Предлагаемая статья является продолжением исследования придаточных определительных, связанных с несколькими присоединяющими центрами — определяемыми словами. (см. В. Буда. „Придаточные определительные, связанные с несколькими присоединяющими центрами“. Резюме, *Klbtv XVII* стр. 103).

Данные придаточные предложения в зависимости от синтаксических связей определяемых слов бывают двоякого рода:

1. Одни из них связаны с присоединяющими центрами, которые все относятся к одному главному предложению.

В данной группе придаточное предложение может быть связано с присоединяющими центрами, которые сами являются или неоднородными несогласованными определениями, или другими членами предложения.

2. Ко второй группе придаточных определительных относятся придаточные предложения, связанные с несколькими главными предложениями.

Главные предложения между собой могут быть связаны сложными соединительными, сложными подчинительными связями или одно из главных предложений может быть вводное.

3. Как в первом разделе, так и во втором примеры группируются в зависимости от места придаточного определительного в сложноподчиненном предложении и в зависимости от связи присоединяющих центров с действительностью.

Обращается также внимание на то, какое влияние оказывают атрибутивные связи придаточного определительного с несколькими членами главного предложения на строение самого придаточного предложения.